

Данилюк Ніна Олексіївна — доктор філологічних наук, професор Волинського національного університету імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ ЕМІГРАНТСЬКИХ ПІСЕНЬ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Характерна ознака фольклорного тексту — його видозміна й відгуки на події сьогодення. Виразними носіями народнопоетичної традиції в розвитку є емігрантські пісні — «окрема тематична група жанру суспільно-побутових пісень, що виникла в емігрантському середовищі й провідними мотивами виражає думки, настрої і переживання цього середовища» [11, с. 93]. Оскільки українська еміграція до США, Канади, Бразилії, Аргентини сформувалася в кінці XIX – на початку XX ст., це давало підстави дослідникам зараховувати складені тоді тексти до «новотворів» (В. Гнатюк, М. Драгоманов, І. Франко, Ф. Колесса й ін.). Сучасні науковці, які вивчали творчість емігрантів (українські — С. Грица, Н. Шумада, Р. Кирчів, І. Коваль-Фучило, М. Гримич, О. Гінда, О. Луцко, канадські — Я.-Б. Рудницький, Б. Медвідський, Р.-Б. Климаш, Н. Кононенко й ін.), розглядали емігрантську поезію в українському фольклорі як трансмісію, трансформацію, пролонгацію й оновлення традиції. Одним із перших до інтерпретації таких пісень звернувся В. Гнатюк, тому його думки важливі для розуміння цього явища і в наші дні, коли виникають твори нової хвилі еміграції кінця XX – початку XXI ст., що й зумовлює актуальність нашої розвідки. Її мета — простежити аспекти аналізу текстів емігрантських пісень, запропоновані вченим, через призму сучасних підходів.

Як відомо, В. Гнатюк присвятив емігрантській поезії окрему статтю «Пісенні новотвори в україноруській народній словесності», опубліковану в «Записках НТШ» за 1902–1903 рр., додавши всі зафіксовані на той час пісні, надруковані раніше І. Франком в «Етнографічному збірнику» (1898), в американському виданні «Свобода», а також нещодавно записані. Емігрантські тексти дослідник назвав «пісенними новотворами», передбачивши, що це «перші вісники пісень цілого нового циклу» (цитати подаємо за сучасним правописом. — Н. Д.) [3, с. 1]. Пізніше про новаторський характер поезії емігрантів писав Ф. Колесса в праці «Українська народна пісня у найновішій фазі свого

розвитку» (1928) [6], який опублікував зібрані ним зразки у збірнику «Народні пісні з Галицької Лемківщини» (1929).

Появу емігрантських пісень В. Гнатюк розцінював як доказ розвитку фольклорної традиції та заперечну відповідь на поширене в ХІХ ст. питання «Чи справді вимирають наші пісні?». Як відомо, О. Павловський, М. Цертелєв, П. Лукашевич вважали, що так, оскільки вони були створені переважно патріархальними селянами. П. Куліш, М. Драгоманов, М. Сумцов, Б. Грінченко, П. Чубинський, О. Потебня, І. Франко й інші дослідники дотримувалися протилежної думки, яку підтверджували зібрання народної поезії. Зокрема, Володимир Михайлович справедливо зазначав, що «народні пісні ніколи не витворюються *ex post*, тільки зараз у тій хвилі, як якась подія відбувається, або що лише відбулася і стоїть кожному в свіжій пам'яті», тому козацькі думи, чумацькі, гайдамацькі, опришківські й багато інших пісень не виникають тепер, бо «для того нема відповідного ґрунту і обставин» [3, с. 9]. Разом з тим, «доки нарід жиє, доти його життє мусить мати конкретні форми на зверху, які мусять об'являтися між іншим і в його народній поезії. Цілковитий загин народньої поезії означав би й загин народа» [3, с. 9]. Тому неминуче виникають нові різновиди текстів, в яких відбилися і скасування кріпацтва, і війни, і неврожаї та інші катаклізми кінця ХІХ – початку ХХ ст. До таких він відносив пісні про еміграцію як важливу подію, що не могла залишитися поза народною увагою. Учений заперечував думку про те, що у фабричному і солдатському середовищі на Сході України внаслідок зрощення переважають московські пісні, відсилаючи до статті в «Харківських губернських відомостях», в якій збирач (д. І. С.) запевняв, що «українська пісня панує серед фабричних коминів, клубів чорного диму та різких свистків», що «перше місце між робітницькими піснями займають пісні українські, до того ж зовсім не попсовані, гарні змістом і формою», що «народна пісня не вимре ні від впливу великих міст, ні фабрики та заводи не можуть знищити потягу до своєїрідної творчості серед народу» [3, с. 8].

В. Гнатюк торкався також проблеми авторства емігрантських текстів, зазначивши, що часто в збірниках нових пісень наведено інформацію про творця і місце виникнення. Дослідник уважав, що хоч пісня первинно мала автора, однак кілька записів того самого тексту, приписуваного різним особам, дають підстави вбачати «присвоєне авторство», тобто напевне «всі претенденти на її авторство — фальшиві

претенденти» [3, с. 3]. Це уможливило зробити висновок: «Всі пісні безперечно народного походження» [3, с. 3].

Важливо, що в текстах поезії емігрантів учений помітив ознаки літературного впливу. Зокрема, деякі з них мають «характер зложеної письменним чоловіком» і засвідчують, «наскільки наші письменні селяни свідомі подій, що відбуваються у краю» [3, с. 3]. У частині пісень дослідник зафіксував долучені авторські строфи («очевидно додаток письменного чоловіка» [3, с. 30]) з найменуваннями певних організацій та ЗМІ (напр., «Союз» — страхове товариство, повна назва — «Руський Народний Союз», 1894 р., з 1915 р. — «Український Народний Союз»; «Свобода» — перша україномовна газета, 1893 р.), із закликами до заробітчан гуртуватися: *Тримаймо ся купи, бизмо не погибли. Всі разом, як оден, вступім до „Союзу», А там наша поміч, як прийде недуга. Бо „Союз» наш батько, а і наша мати, Як треба помочи, буде ся старати. А „Свободу» милу все в руки хапайте, А що вчитате, того ся тримайте* [3, с. 30]. Крім того, науковець зауважив, що в структурі нових пісень нерідко використано «поодинокі куплети з давно знаних уже пісень або куплети, що хоч може й новоутворені, але повторяються без потреби в кількох піснях» [3, с. 11], серед них — взяті з «ненародних» пісень, тобто текстів літературного походження. Прикладом контамінації другого виду слугують кілька наведених уривків. На його думку, перший рядок тексту *Бувай нам здорова, любая Україно, Там том тя опустив, рідная хатино* запозичено із такої відомої в Галичині пісні: *Вже бубен кличе, треба вставати, Вже час до бою, треба ся пращати. Бувай здорова, любя Україно, Не плач за мною молода дівчино*; перший рядок *Як сонце западе, зоронька затліє, То так нам камратям аж серденько мліє!* «вийнято» з іншої «ненародної» пісні: *Як сонце западе, зоронька затліє Тогда казала-сь, прийдеш* [3, с. 12].

Явище інтертекстуальності та впливу літературних текстів на фольклорні і навпаки дедалі виразніше спостерігали науковці (Г. Нудьга, М. Чернописьский, В. Бойко, Р. Крамар, О. Кузьменко та ін.) в пізніших творах ХХ ст. (напр., у повстанській поезії, піснях літературного походження). Це засвідчено також у низці статей, у монографії та в дисертації О. Гінди «Поетична творчість української спільноти в Італії початку ХХІ століття в контексті фольклорної традиції: сюжетика, генологія, інтертекстуальність» (2016). Дослідниця розглядала поезію українських емігрантів як пролонгацію функціонування традиційної

культури, зазначаючи: «Поетична творчість українських трудових іммігрантів в Італії — феноменологічне явище, яке акумулює «простір смислів» еміграції четвертої хвилі, одночасно експлікуючи світоглядний та етноментальний світи народних поетів. Вона, безперечно, є джерелом для її вивчення у парадигмі фольклористики» [2, с. 2]. Обґрунтовуючи доцільність опрацювання поетичних текстів італійських українців як артефакту, спорідненого із фольклорною новотворчістю, авторка писала: «Онтологія цієї творчості є глибинно народною, що зумовило її фольклористичне прочитання. Аналізовані в дисертації вірші — аматорські; автори — непрофесійні («народні») поети, які на чужині зробили перші спроби у віршуванні. Головною ознакою поетичної творчості заробітчан є відображення в ній етноменталітету й духовних цінностей українців» [2, с. 1]. Зіставлення сюжетно-мотивних парадигм народних пісень про еміграцію і заробітчанських віршів дало можливість виявити їх типологічну подібність.

В. Гнатюк виокремив основні сюжетні мотиви емігрантських пісень, розташувавши їх за місцем творення: Сполучені Держави (США), Бразилія, Канада. Попри певні відмінності, вони мають багато спільного, що пізніше помітила С. Грица, укладачка збірника «Будь здорова, землице: українські народні пісні про еміграцію» (Київ, 1991): «Тематика ЕП (емігрантських пісень. — Н. Д.) має доволі стрункий сюжетний стрижень із такими опорними мотивами: а) роздуми й настрої пов'язані з ідеєю виїзду з краю; б) подорож на чужину, тривоги в дорозі, переправа через океан; в) складні обставини життя в процесі освоєння нових земель; г) драматичні переживання розлучених сімей, зниження моралі; г) успішне повернення на батьківщину або й трагічне — без доробку, в осиротіле рідне гніздо; д) адаптація на чужині, поліпшення матеріального стану» [5, с. 417]. Кожен із мотивів відображено в певній пісенній парадигмі, що обумовлює групування текстів, однак вони можуть бути об'єднані в більших творах.

Серед причин емігрування В. Гнатюк називав «економічний та політично-національний утиск селян із боку тих, що мають у своїх руках владу і силу в старім краю... Бачимо в піснях згадки про брак землі, про лихву, про податки та різні дачки, брак заріbkів, про політичну деморалізацію, переслідування старостів, про безправно переведжені вибори і т. ін.» [3, с. 13]. Наведемо приклади із текстів: *Вже тут в бідній Галичині нема що ділати; Бо тут роби на податки і на всякі дачки* [4, с. 47]; *Бо галицькі панки пруться, голоси купують, До*

виборів все пхаються, а хлопів мордують [4, с. 47] і под. У деяких піснях сказано, що до еміграції заохочувала обманлива агітація: *Зачали агенти тут фалшиво писати, Взяли в Галичині народ бунтувати* [4, с. 38]. Інколи причину названо описовими зворотами зі словами *лихо* (*лихо випхало*), *правда* (*не знайшов правди, пропала руска правда, забрали правду, правду закопують*), як-от: *Тай то лихо бідних людей випхало за море, В далеку сторонунку, в ліси, межі гори* [4, с. 40]; *Перейшов я в Галичині стежки і дороги, Не знайшов я ніде правди, забрали вороги* [4, с. 49].

У багатьох текстах, вміщених В. Гнатюком, широко представлений мотив прощання заробітчанина з родиною і селом: *Я покинув рідну землю і свою хатину, Рідних братів, сестру рідну, всю свою родину... Коли прийшов на колію, мав єм від'їжджати, Були швагри і знакомі, взяли мя прощати* [3, с. 19]. Зазначимо, що слова-образи *Україна, рідна (руська) земля, рідна хатина* зазнають персоніфікаційних переосмислень, до них звертаються як до живих істот, що стоять в одному ряду з родиною, напр.: *Бувай нам здорова, любая Україно! Там том тя опустив, рідная хатино!* [4, с. 39]. Крім того, в емігрантських піснях зафіксовано типову фольклорну асоціацію *земля — мати*, виражену прикладковими конструкціями або порівняльно-ототожнювальними зворотами: *Будь здорова, Галичино, руска землемати* [4, с. 48]; *Бувай здоров, руска земле, ой ти наша мати! Годувала-сь нас з маленьку, тре тя покидати* [4, с. 50].

У записаних В. Гнатюком піснях *Новий край* (*Канаду, Америку, Бразилію*), за традицією, названо *чужиною* (*далекою стороною, далекою стороноюнкою*): *Але наші русини не сплят, но думають, Тут в далекі сторононьці щастя си шукают* [4, с. 40]; *Ой біда-ж ми на тім світі у чужині жити, Нема кому пораненой рученьки завити* [3, с. 28]. У кількох текстах виявлено зіставлення *рідний край* (*старий край*) і *чужина*: *рідна сторона асоціюється з божим раєм, садочком (гаєм) зелененьким, а Новий край — із холодом, комарами, гадами, напр.: Та ж у нашім старім краю так, як в божім раю. В нас у краю по садочках скрізь пташки співають, А в Канаді лиш комарі, як гаде, кусають* [4, с. 54]. У піснях вказано на відсутність православної церкви та божої служби в країнах еміграції: *В Бразилії край веселий, там в нім можна бути, Но науки, слова божой ні відправи не чути. Агенти нас подурили: «Ксьондзи поїдут з вами». — А ми сі тут так лишили, яко діти без мами* [4, с. 40]. Заробітчан засмучує неродючість нових

земель, неможливість дістати звичні злаки та продукти (*тиєниця, житненький хліб, квас і под.*), убоге житло (*деревляна буда*): *Не хтіли-смо в Галичині житненького хліба: Тепер сиди тай подумай, яка ж тобі біда. Не хтіли-смо в Галичині квасу ся напити: А тут но рижі і фасоля, та тим треба жити* [4, с. 45]; *Тут не хтіли наші діти хатів замітати, — Тепер мусят в деревляних будах привикати* [4, с. 40]. У зіставному аспекті вжито слово-поняття *мова* із означеннями *наша, мила, рус(ь)ка*, коли йдеться про рідну мову, та *фальшива, чужа* — про нерідну: *Ту в Парані мова така, би мож розуміти; Од дивітця, милі братя, то мова фальшива, Нима в сьвіті милійшої як руска нам мила* [4, с. 43].

У текстах-хроніках описано далеку дорогу до нового краю, переправу через море. Про відображення водної стихії В. Гнатюк писав так: «Та найсильніше вражінє робить на нього (емігранта. — Н. Д.) море, якому присвячені окремі епізоди в піснях. Особливо неприємно вражають його корабельні похорони, і він просить Бога й святих, аби не дали йому на морі пропадати та довели щасливо до суші» [4, с. 40]. Зазначимо, що *море (вода)* сприймається як важкоподолана межа між своєю землею і чужиною: *Бо я їду в чужі краї, за широкі мори: Бувай здоров, родинонько, не верну ніколи* [4, с. 49]. Слово-поняття *море* може входити до сталих висловів-персоніфікацій *море (не) грало, море ревіло*, що вказують на силу стихії: *Доки море ще не грало, то було байдуже, А як стали вітри дути — тепер прощай, друже!* [3, с. 20]; *Зачав шиф ся колисати і море ревіти* [3, с. 20]. *Море (вода)* стає також місцем загибелі та поховання: *Не одна ся шифа в воді затопила* [4, с. 40]; *А хто вмер на шифі, то єго не ховали, — Но камінь до шії, до води єго пускали* [4, с. 40]. Тому *море* асоціюється з *горем, бідою*, його названо *страшною водою*: *Коби ти знав, брате, як то нам тутка горе: Ми днів двацять вісім їхали-сьмо через море... Опішу вам братя а о своїй пригоді, Як нас сонце пекло на той страшной воді* [4, с. 39].

Емігранські пісні, присвячені побуту заробітчанин у новому краї, вчений об'єднав у дві групи: про важку роботу на фермах і про поневіряння на копальнях чи на фабриках. В. Гнатюк зауважував, що про життя фермерів дійшло небагато текстів, тому не можна скласти повного уявлення: «Бачимо лише, що їх часто оциганювано, що замість доброї землі, вони діставали лиху, тай то десь за світами; що праця там гірка а непоплатна» [4, с. 40]. Зауважимо, що в наведеній цитаті

автор вжив форму *оциганювано*, похідну від дієслова *оциганювати*, не зафіксованого ні в тогочасному «Словарі української мови» за ред. Б. Грінченка (1907–1909), ні в «Словнику української мови» в 11 т. (1970–1980), однак вміщеного у «Великому тлумачному словнику української мови» (2005) зі значенням «обманювати, ошукувати» [1, с. 871]. В одній із пісень ми виявили однокореневий дієприслівник *поциганьски*, що має значення «як у циган, за звичаєм циган» [1, с. 1095] і характеризує спосіб життя емігрантів, котрі не мали житла: *Не хтіли-смо в Галичині припічків ліпити: А тут мусим по-циганьски на пляцу сидіти* [4, с. 45]. Про неродючі землі, непрохідні ліси, відсутність житла, звичних домашніх тварин, напади індіанських племен ботокудів ідеться в текстах, складених у Бразилії: *А там взяли їм давати кільометир поля, Там ни родитя пишиниця, лиш чорна фасоля; А ту хати муровані в камінній горі, Де мешкають Ботокуди — погані звірі: Виходят ту на то поли, як чоловік робит, Убют его як звірину, ніхто ни боронит. Корови тут ни зобачиш, ходь йдеш штири миля, Бо ту такі ліси густі, що й сонця ни видиш* [4, с. 43]. Про віддалені місця (*плейзгони*), в яких виділяли землю для ферм (*фарм*) емігрантам, схожі до пустель (*пустина*), багато лісу та сіна, надію на краще майбутнє для дітей сказано в піснях, створених у Канаді: *Прийшов же я до плейзгону, є ту фармів много, Ходжу, блуджу по пустини, нема ту нікого. Побув же я оден рік тут і побудував ся: Слава Богу найвисшому, що я ту дістав ся. Є ту фармів ще богато і є звідки жити, Вже не будуть мої діти паньські воли бити* [4, с. 49]. Однак відомо, що низькі прибутки від ферм часто заставляли людей шукати інші заробітки: *Ой тут наші руські люди з фарми не вживають, Лишень ходять по Канаді, роботи шукають* [4, с. 55].

Зазначимо, що особливо виразно описано небезпечну роботу шахтарів-майнерів у копальнях (*майнах*), пов'язану з ризиком для життя: *Роблю в майнах, Боже-ж мій: Як відпаде уголь від фасра, Відбере ми живот мій* [3, с. 28]; *Сідзем годзин — уж фабрики пискают, Майнери ся до роботи збирают* [3, с. 23]. Знесилоного важкою працею копача порівнюють із конем в упряжі, волом або мулом в ярмі: *Та так мя запрягли, та так мя запрягли, як коня до штверци, Як коня до штверци, як вола до ярма* [3, с. 27–28]. На тривале перебування під землею вказує зіставлення з хробаком: *Бо цешко не робя, лем по под зем ходя, Ходя по под скали, ходя по под скали, Як хробаки мали* [3, с. 25] (*хробак* — 'Черв'як, хробак; все те, що повзає' [8, с. 420]). У кількох

текстах ідеться про каліцтва заробітчанина: *Ліва ручка відстрілена, Права ручка відтята: Подивися, моя жінко, Америцка робота!* [3, с. 28]. Інколи вони описані з використанням типового фольклорного заперечення: *Гей не болит ня глава, гей ани ношки мої, Лем мі з рук кров тече, то хто ж мі їх загоїт? Гей хто мі їх загоїт, гей кет ту нїт доктора?* [3, с. 25]. У піснях про поранення або загибель копача постає мовний образ *милої, жінки, матері*, що може лікувати із-за моря або навіть прибути в Америку на коні: *Загоїт їх мила, гей с тамтой страни моря* [3, с. 25]; *А так сідай на вороного коня, А леть іт до ми, дорога душо моя. — А як она до Америки прешла, Та она (жона. — Н. Д.) го живого не нашла* [3, с. 28]. За формою народнопоетичного плачу, уявної «розмови» дружини із загиблим чоловіком побудовано такий контекст: *А як она (жона. — Н. Д.) його там спознала, Гірко нат ним собі заплакала: Тать, мужу ми, што же ти наробив, Же ти сироти діти у краю з'охабив? Іть ти, жено, іт моїй сироті, А повіч ім, же я в Америци. А повіч ім, нйй ня не чекают, Бо я лежу пїть великув скалов; Бо я лежу у ті Америци* [3, с. 29] (зохабити — 'Залишати нашвидку, без попередження; покинути'[8, с. 142]).

Вміщені тексти засвідчують, що засобами зв'язку з рідним краєм, так само, як і в інших жанрових різновидах, виступають *птахи, кїнь, риба, вітер, листи*: *Почекай ти, жено, будеш жаловати, Як я тобі буду сумний лист писати. Сумний лист писати і так повідати, Тогди будеш, жено, гірко бановати* [3, с. 34]; *Листи моїй листи, гіркі моїй мисли, Ой куда ви мине в чужий край не несли!* [4, с. 53]; *Коби мені крильця мати і в гору злетіти, Відвідав би-м за сестричку та й за її діти. Коби мені крильця мати, ох, я би полинув, Відвідав би-м, сиротина, за свою родину* [3, с. 54]. Інколи виявляємо розгорнені контексти, в яких докладно окреслено матеріали для написання (*чорний атрамент, жовті пїура, клиновий лисьт*) і передавання листів (*на киндровім мосьці, рибонька Дунайом, вітром*), реакцію на них адресата (*вмив сі сльозами, гіркі моїй мисли*), напр.: *Ой там на гороньці травка сі колише, А до жени милий дрібні листи пише. Йа му написала чорним атраментом, Він перечитавши с плачом та рементом; Йа му написала жовтими пїурами, Він перечитавши, тай вмив сі сльозами. Йа му написала на клиновім лисьці, Він перечитавши на киндровім мосьці. Стойав йа на чичьці місьаць і годину, Чикав йа на листи віт своїй родини. Не йидна рибонька Дунайом перейшла, Жадной-м не видів, шчоби листи несла* [4, с. 53].

В. Гнатюк звернув увагу на недостатню мовну та ритмомелодійну опрацьованість текстів заробітчачан, що зумовлено нетривалістю їх функціонування: «еміграційні пісні не мали ще часу навіть ошліфуватися, в них багато ще хиб, навіть не раз брак риму і ритму через їх молодий вік» [3, с. 10]. Дослідник вказував на мовну строкатість і діалектні риси у зафіксованих текстах: «Щодо мови пісень, завважу лише тільки, що в піснях, витворених угорськими Русинами, є на мою думку фонетичні недокладности і деякі помилки; я не брався одначе їх поправляти, бо не знаю, чи ті помилки походять від записувачів пісень, переважно робітників, отже таких людей, що зважають на зміст пісні, але не на її зверхню сторону — чи від редакції, що друковані пісні певно поправляла, чи може вкінці говор наслідком зіткнення різних діалектів дійсно вийшов такий мішаний» [3, с. 18]. Про значні регіональні впливи писала також С. Грица: «Вербальна мова Е. П. (епічних пісень. — Н. Д.), їх мелос зберіг генетичні ознаки тих регіонів, звідкіля походять їхні творці й носії — з Лемківщини, Буковини, Прикарпаття. Звідси й виразні діалектні ознаки у мові, муз[ичному] стилі» [5, с. 417]. Розгляд діалектних ознак аналізованих пісень може бути предметом окремої розвідки, тому в нашій статті на них спеціально не зупинятимемося. Принагідно для з'ясування значень діалектних одиниць послуговуємося «Словником лемківської говірки» (Легніца; Вроцлав, 2001), укладеним П. Пиртеєм [8]. Крім того, вчені зауважували, що в емігрантських текстах використано чимало слів іншомовного походження, взятих переважно з англійської, німецької, польської, латинської мов й адаптованих до української вимови та граматичних рис. Їх значення і твірні основи встановлюємо, звертаючись до «Словника іншомовних слів» (Київ, 1985) [10], «Українсько-англійського і англо-українського словника» (Київ, 1993) [12] та онлайн-словників [7; 9]. Запозичення з'являються вже в описах дороги до заокеанських країв, позначаючи види транспорту (англ. *шиф*, *шифа* — 'корабель' [12]), людей за родом занять (лат. *агент* — 'уповноважений'; англ. *банда* — 'оркестр'; англ. *шифкапітан* — 'капітан корабля' [12]), предмети, пов'язані з подорожжю (нім. *куфер* — 'валіза', 'чемодан'; англ. *тікет* — 'квиток'; англ. *шифкарта* — 'квиток на корабель' [7; 10; 12]), напр.: *А до мене прийшов агент, зачав ся питати: Чи ти маєш вже шифкарту, чи тра тобі дати?* [3, с. 19]; *Уж мій куфер стоїт на дупої, А шифкарта у кишени моїй* [3, с. 35]; *Ей зістанте здорові таздо - таздинь мої, Бо я купив тікет аж*

до краю [3, с. 35]; *А в неділю дуже рано взяли ся збирати До відходу і на воду, на шифу сідати. Коли люди посідали, шиф зачав рухати, Вийшла банда ізо шифи і зачала грати* [3, с. 20]; *Шифкапітан* зараз відписали, *Щоб го більше дома не чекали* [3, с. 35]. У творах про перші кроки заробітчан у чужих країнах виокремлено слова-англізми: *емігрант* — тут ‘установа, що займалася переселенцями’; *камарат* — ‘товариш’; *кастингард* — тут ‘місце відбору переселенців’; *презент* — тут ‘президент’ [12], як-от: *Прийшов я до „емігранту» і став я думати* [4, с. 48]; *До якогось „кастингарду» нас там всіх забрали* [3, с. 21]; *В Америці „презента» ставляють, Робітники лем ся догваряють: Камаратя, што то з нами буде, Як тот „презент» про нас планний буде* [3, с. 31].

У текстах, в яких ідеться про пошуки роботи на фермі, використано англійські запозичення: *бога* — ‘візок’; *гавз* — ‘дім’, ‘будинок’; *плейзгон* — ‘загублене місце’; *фарма* — ‘ферма’; *фармер* — ‘фермер’ та ін. [12], напр.: *Ой цить, жінко, не жури ся, щось мемо робити, Колись купим собі богу, мемо ся возити. Не мем пішки тай ходити, але мем ся везти, Ще тя мушу тай із богі до хати занести* [4, с. 52]; *В полю му не гниє, вода му не бере, Бо єму привезуть до гавзу фармере. До гавзу привезуть, плаци не жадають* [3, с. 23]; *І, піду я до плейзгону фарми пошукати* [4, с. 48]. В описах праці на фабриці або копальні вжито такі одиниці іншомовного походження: а) англійські: *бас* — ‘шеф’, тут ‘наставник’; *теч* — ‘клітка’; *кара* — ‘візок’, ‘повозка’; *майна* — ‘копальня’; *майнер* — ‘гірник’, ‘шахтар’; *миля* — ‘миля’ [12]; б) німецькі: *гайстувати* — тут ‘працювати з вибухівкою’; *гунцот*, *гунцовот* — ‘нероба’, ‘пройдисвіт’; *шафт* (*шафта*) — ‘гірниче підприємство’; *шихт* (*шихта*) — ‘шар’, ‘прошарок’ [7]; в) латинські: *фабрика* — ‘майстерня’, ‘завод’ та ін. [10], напр.: *В Америці у фабриці Я там мушу з басом стац, Там мя будут інжєніри Доко шльопом гайстовац* [3, с. 28]; *Гей придеш ку шафтови, гей станеш собі на теч (сage), Там гунцот інжєнер гей лем нас гайсує преч... Шїдем, осем карі, гей на шихту ладуєм* [3, с. 25]. Із оплатою праці пов’язані такі англізми: *доляр* — ‘долар’; *пейда* (*пейци*) — ‘день виплати’, тут ‘зарплата’; *штори* — ‘запаси’, тут ‘заборгованість за продукти’; *цент* — ‘розмінна монета’ [12], напр.: *Як пейду дістають, штори виплачають, А що їм ся звижшисть, жінкам посилають* [3, с. 23]; *Уна ми давала 800 долярей, Жеби я ся женив із ньов кам найскорей* [3, с. 31]. Звернемо увагу, що в емігрантських піснях переважають назви грошо-

вих одиниць німецького (*таляр*), польського (*златий*) і латинського (*крона*) походження, що були в обігу на той час в Австро-Угорщині та Польщі [10, с. 808, 329, 466], напр.: *Десят таляри газдови, петнадт до салону, То не втрадім, еше звишим з того. Як я пошлем пар сто златих до краю родзіне* [3, с. 24]; *Положив я дваццять корон і шиф-карту дали* [3, с. 20].

Крім того, в записаних В. Гнатюком творах зафіксовано іншомовні назви континентів у варіантних формах (*Европа (Еуропа), Америка*), країн (*Америка (Гамерика* — на позначення США), *Австрія, Англія, Бразилія (Бранзолія)*), регіонів та міст, які в них знаходяться (*Курітіба, Манітоба, Парана, Пенцельванія; Берлін, Вініпег, Гамбург (Гамбурк), Нью Йорк (Нев Йорк), Пряшов та ін.*), напр.: *Помож, Боже, помож, прити до Європи, Товдий поспоминам америцки кроки* [3, с. 26]; *А як ми з Гамбурку до Англії пришили, Англицки панове на чудо к нам пришили. А як ми в Нью Йорку зо шифи сходжали, То нас америцки панове витали* [3, с. 22]; *У царя Рудольфа, цісарского сина Стала Бранзолія — Новая Австрія* [4, с. 41]; *Видумала Бразилія місточко Удіно* [4, с. 42]; *Хто поїди до Парани, то паном зістани* [4, с. 42]. Власні назви часто адаптовані до української вимови (приставні *з, в*, звукосполучення *ев й* ін.) і граматичних особливостей (демінутиви на зразок *Канадочка*, форми жіночого роду *шифа, шихта* тощо), як-от: *Не ход в Гамеріку, кет не еси блазен! Бо в той Еуропі кождий сой газдує, А в той Америці дос ся набідує* [3, с. 26]; *Ой Канадо, Канадочко, яка ти зрадлива, Бодай ти ся, ти Канадо, нікому не снила* [4, с. 54]. Вони також можуть бути предметом спеціального дослідження, так само, як і низка назв українських населених пунктів, що засвідчують тривалу подорож заробітчан.

Отже, докладно проаналізувавши емігрантські пісні кінця XIX — початку XX ст., В. Гнатюк з'ясував, що вони формують новий жанровий різновид (цикл). У них відображено причини еміграції до США, Канади, Бразилії та інших країн, повневірвання заробітчан за океаном, важку працю фермерів та робітників на фабриках і копальнях, сум за рідною землею, здебільшого — розбиті сподівання на краще життя, зрідка — збагачення і повернення на батьківщину. Учений виявив у цих текстах ознаки мовно-мелодійної неопрацьованості, зумовлені нетривалим функціонуванням, інтертекстуальні впливи, багато діалектних рис, іншомовні слова на позначення нових понять. Вивчення емігрантських пісень можливе в аспектах фольклористики та лінгво-

фольклористики, діалектології, ономастики, етнолінгвістики, лінгвокультурології, музикознавства.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення 20.04.2021).
2. Гінда О. М. Поетична творчість української спільноти в Італії початку XXI століття в контексті фольклорної традиції: сюжетика, генологія, інтертекстуальність: автореф. дис... доктора філол. наук: 10. 01. 07. Львів, 2016. 38 с. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/aref_hinda.pdf (дата звернення 30.04.2021).
3. Гнатюк В. Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. 1902. т. 50. С. 1–37. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Hnatiuk_Volodymyr/Pisenni_novotvory_v_ukrainsko-ruskii_narodnii_slovesnosty.pdf? (дата звернення 1.04.2021).
4. Гнатюк В. Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. 1903 т. 52. С. 38–67.
URL:https://shron3.chtyvo.org.ua/Hnatiuk_Volodymyr/Pisenni_novotvory_v_ukrainsko-ruskii_narodnii_slovesnosty.pdf? (дата звернення 1.04.2021).
5. Грица С. Емігрантські пісні. Українська фольклористична енциклопедія: у 2 т. / упоряд., наук. ред. М. К. Дмитренко. Київ : Вид-во «Сталь», 2018. Т.1: А–Л. С. 417–418.
6. Колесса Ф. Українська народна пісня у найновішій фазі свого розвитку. *Колесса Ф. Фольклористичні праці* / за ред. О. Дея. Київ: Наукова думка, 1970. С. 34–59.
7. Німецько-український словник. URL: <https://uk.glosbe.com/de/uk> (дата звернення 10.04.2021).
8. Пиртей П. С. Словник лемківської говірки: матеріали до словника. 2001. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16234/file.pdf> (дата звернення: 25.04.2021).
9. Польсько-український словник.
10. URL: <https://www.dict.com/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE->

%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%D0%BD%D1%81
%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B8 (дата звернення 12.04.2021).

11. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. 2-е вид., випр. і доп. Київ : ГР УРЕ, 1985. 968 с.
12. Українська фольклористика: словник-довідник / укл. і заг. ред. М. Чернописького. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 448 с.
13. Українсько-англійський і англо-український словник / укл. В. Нінювський. 2-е вид., випр. Едмонтон, Альберта : Українська книгарня, 1990. Київ: МП «Пам'ятки України», 1993. 680 с.